

Utvärdering
Av
Projekt Gråfäll

2005 – 2008

Slutrapport

Börje Lech
Institutionen för Beteendevetenskap och Lärande
Linköpings Universitet

Bakgrund

Uppskattningsvis 8000 barn i Sverige lever idag avskilda från en fängslad förälder (Kriminalvårdsstyrelsen & Socialstyrelsen, 1998). Man kan anta att barnen generellt upplever stor saknad efter den frihetsberövade föräldern. På grund av det stigma och skam det innebär att ha en förälder i fängelse väljer många barn att inte berätta om föräldrarnas frihetsberövande utan bär på det som en skamfylld hemlighet. Om de berättar får de också ofta utstå socialt avvisande från omgivningen. Många av dessa barn har dessutom själva bevittnat våld eller själva varit utsatta för övergrepp. Enligt Mumola (2000) har justitiedepartementet i USA rapporterat att fängslades barn har en fem gånger högre risk att själva hamna i fängelse jämfört med andra barn. I Barnombudsmannens rapport och förslag till åtgärder inom kriminalvården (2004) framhålls att situationen för barn som vistas tillsammans med intagen förälder på anstalt eller i häkte måste förbättras. Detta gäller konkreta åtgärder som bostadsrummets utformning och barnens möjligheter till utevistelser. Men man uppmärksammar också barns behov av och rätt till en meningsfull och positiv kontakt med frihetsberövade föräldrar under tiden för frihetsberövande och att hänsyn måste tas till barnets behov av sina föräldrar.

Genom att Sverige har undertecknat Förenta Nationernas barnkonvention ska myndigheter ta hänsyn till barn i beslut som berör dessa. Något som också påpekas i kriminalvårdens informationsmaterial kriminalvården i Sverige (2006). Där framhålls barns behov och rätt till fortsatt kontakt med föräldern när denne blir frihetsberövad. För att främja detta har man på många anstalter inrättat besöksrum med barnanpassade möbler. Vidare har man för att hjälpa föräldrar att vårda relationen till sina barn anordnat föräldrautbildningar på nästan alla anstalter. Man menar att föräldern genom utbildningen bör få ökad kunskap om barns behov och vad det innebär att vara förälder. Utbildningen ska därigenom ge självinsikt till föräldern så att föräldern kan vara en förebild och ett stöd för sina barn och därmed säkra en så trygg uppväxtmiljö för barnen som möjligt. Utöver anmälningsplikt till socialnämnden när ett barn behöver skydd har dock Kriminalvården inte något formellt uppdrag när det gäller intagnas barn.

Kriminalvården

Kriminalvårdens verksamhet på anstalter regleras genom Lag (1974:203) om kriminalvård i anstalt samt kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd. Regeringen fastställer dessutom Kriminalvårdens mål i regleringsbrev. Från Kriminalvårdens årsredovisning (2007) framgår att det övergripande målet från regeringen för verksamhetsområdet verkställighet av påföljd är att påföljder ska verkställas på ett säkert och humant sätt och att antalet återfall i brott ska minska. I enlighet med detta har kriminalvården satt som uppgift och mål att minska brottsligheten och öka människors trygghet. Verksamheten ska inriktas på åtgärder som syftar till att påverka den dömda att inte återfalla i brott samtidigt som kravet på samhällsskydd iakttas. Man ska vidare värna en human människosyn som präglas av respekt för den enskildes integritet och rättssäkerhet samt ge god omvårdnad.

Kriminalvårdens främsta uppgift är att minska brottsligheten och öka tryggheten i Sverige. Ett av de främsta målen är därmed också att motverka att klienterna ska återfalla i brottslighet och, kan man anta, förhindra att nya klienter tillkommer.

Kolmårdsanstalten

Anstalten Kolmården är ett femårigt försöksprojekt som startade 2004 där Kriminalvården prövar ett nytt koncept för öppna anstalter som dels innebär att de intagna ska ta ansvar för sin tid i fängelse genom att medverka i driften av anstalten och dels att de intagna på Kolmården är elektroniskt övervakade genom att de bär fotboja. De intagna på Kolmården ska vara män över 23 år utan aktivt drogmissbruk, psykiska störningar eller risk för allvarlig misskötsamhet som är dömda till fängelse i högst två år och som efter domen befunnit sig på fri fot i avvaktan på att avtjäna fängelsestraffet. På anstalten är ett 40-tal anställda och från 115 till 185 internerade. Från Verksamhetsprogram för Anstalten Kolmården (2004) kan man utläsa att det större ansvarstagandet är tänkt att ge ökad kunskap till nytta efter frigivningen. Samtidigt var ett av syftena med sjösättandet av denna vårdform att den troligen kunde ske till betydligt lägre kostnad än normalt. Ett annat var att pröva om den kunde underlätta anpassningen i samhället. I Verksamhetsprogram för Anstalten Kolmården (2004) framhålls också betydelsen av att de intagna får möjlighet att hålla kontakt med sin familj. Man planerade därför att ge extra möjlighet att boka besök under veckans alla dagar. Vidare betonas att verksamheten skall syfta till att minska återfall i brott efter frigivningen, för vilket kontakt med den intagnes familj under tiden på anstalten har positiva effekter. Säkerheten var i enlighet med den förmodade lägre dygnskostnaden anpassad efter en generellt sett skötsam klientgrupp. Det ansågs olämpligt att blanda denna grupp med allt för tungt kriminellt belastade också för att de inte skulle utsättas för mer ingripande åtgärder än nödvändigt och därmed kunna minska riskerna för institutionalisering. Vid rekrytering av personal till Kolmårdsanstalten utgick man enligt Verksamhetsprogrammet för Anstalten Kolmården (2004) från att man ville ha ”initiativrika, flexibla, ansvarstagande och utvecklingsinriktade medarbetare med hög social kompetens och förmåga till helhetssyn...” (s.14, 2004). Det var med andra ord en ny form av kriminalvård för relativt lättanpassade interner där man betonade den sociala återanpassningen som planerades. Personalen som rekryterades till denna anstalt förmodades vara öppna för nya förslag och idéer med empati och social kompetens i förgrunden. Man skulle kunna säga att förutom att vara en kostnadseffektiv anstalt understryks återanpassningen relativt hårdare än säkerhetstänkande jämfört med kriminalvården i allmänhet. Verksamhetsprogrammet för Kolmårdsanstalten (2004) har senare reviderats vilket förändrat kriterierna för vilka interner anstalten ska ta emot men inte påverkat verksamhetens innehåll eller mål.

Bryggan

Bryggan Norrköping är en partipolitiskt och religiöst obunden verksamhet vars arbete utgår från Barnkonventionen och syftar till att ge stöd till barn och ungdomar vars föräldrar på ett eller annat sätt är eller har varit föremål för kriminalvård. Verksamheten i Norrköping riktas bland annat till familjer med anknytning till kriminalvårdsanstalter i Östergötland.

Bryggans försöker skapa en mötesplats för barn till föräldrar som är eller varit under kriminalvård för att dela sina upplevelser med andra barn i samma situation. Barn till kriminella/missbrukare ses som brottsoffer och är, menar man, en riskgrupp för att utveckla beteenden som kommer i konflikt med övriga samhällets normer. Man ser barnen som dubbelt belastade av föräldrarnas straff. Dels av de problem som separationen i sig och dess konsekvenser för med sig, dels upplever barn ofta en egen skam över att ha en förälder som är kriminell, en skam som ofta förstärks av omgivningens attityder och förhållningssätt. En konsekvens av denna belastning för barnet är ofta en negativ självbild och bristande relation

till den frihetsberövade föräldern. En förälder som ofta drar sig än mer undan på grund av egen skam och känsla av inkompetens som förälder.

Att samtala och göra aktiviteter med andra menar man leder till att barnet i större utsträckning kan se sig själv som "normal". Gemensamma aktiviteter utvecklar också den egna förmågan till interaktion med andra. Man blir mer social, blir bättre på att samarbeta och samspela med andra. Att dela erfarenheter och upplevelser med andra medverkar därmed till att egna föreställningar kan förändras och att man kan få en mer positiv bild både av sig själv och föräldern, framför allt om föräldern deltar i aktiviteter med barnet och visar ett förälderbeteende.

Projekt Gråfäll

Under våren 2004 tog Bryggan Norrköping kontakt med kriminalvården i Norrköping för diskussioner i syfte att stärka samarbetet med verksamheten vid Anstalten Kolmården. Under dessa diskussioner uppkom idéerna kring projekt Gråfäll.

Målet var att finna metoder för att utarbeta verksamhetsformer som ger trygghet för barn i aktuella familjer och stärker den intagnes familjegemenskap. Man ville utveckla en verksamhet där kontakten mellan de intagna männen och deras barn skulle förbättras och ske under mer familjelika former. Slutmålet beskrevs som att förhindra att barn och ungdomar till kriminellt belastade familjer själva hamnar i drogmissbruk och kriminalitet. Målet var vidare att mildra och motverka konsekvenserna av föräldrars missbruk och kriminalitet samt att medverka till att skapa skyddsnet för målgruppen.

Genom ett anslag från Allmänna arvsfonden fick Föreningen Bryggan i Norrköping möjlighet att tillsammans med kriminalvårdsanstalten Kolmården starta och utveckla denna verksamhet under tre år.

Verksamheten, syftade mer handgripligt till att utifrån ett barnperspektiv arbeta med en rad olika åtgärder för att stärka den positiva kontakten mellan de intagna papporna och deras barn. Till dessa hörde att man genom samtal och möten ville skapa förtroende mellan Bryggan och familjer där en pappa var intagen på Kolmårdsanstalten. Man ville bidra till att det skapas en barnvänlig miljö vid anstalten och ge barnen möjlighet till en meningsfull och positiv kontakt med den frihetsberövande föräldern. Man ville vidare genom utbildning och andra aktiviteter få den frihetsberövade att förstå och växa i sin föräldraroll. Man ville bidra med stöd vid frigivning och föräldrautbildning sågs som ett led i anpassningen till samhället i samband med frigivningen. Föräldrautbildning menade man kunde hjälpa många att komma igång med kontakten med sina barn och även fördjupa den, vilket kunde minska återfall i brott efter frigivningen. Slutligen vill man sprida kunskap om projektet genom seminarier och genom kontakt med organisationer och myndigheter. För att förverkliga målet med verksamheten satte man upp följande konkreta mål:

Att utveckla en föräldrautbildning för den frihetsberövade och även med den hemmavarande föräldern genom samarbete med Kriminalvården.

Bidra till stöd vid frigivning.

Sprida kunskap om projektet genom seminarier och genom kontakt med organisationer och myndigheter

Ta reda på om den intagne har barn, när han kommer till anstalten

Ordna pappagrupper för att hjälpa de intagna i föräldrarollen.

Ordna bättre besöksrum på anstalten samt en besökslägenhet i Norrköping.

Ordna aktiviteter kring litteratur och teater med barnperspektiv.

Skapa tillfällen till gemensamma upplevelser genom samarbete med Friluftsförbundet och Fältbiologerna samt genom att utnyttja Kolmårdens djurpark.

Att arrangera samtalsutbildning för den personal som ska delta i projektet.

Ordna mötesmöjligheter för Bryggans medarbetare och kriminalvårdspersonalen.

Sammanfattningsvis kan målet för verksamheten sägas ha varit att i samarbete med Kriminalvården finna metoder och verksamhetsformer som ger ökad självkänsla, trygghet och gemenskap för barn i aktuella familjer. Man hoppades därmed mildra och motverka konsekvenserna av föräldrars missbruk och kriminalitet, separationen från dem, det sociala avvisande, stigma och skam det innebär att ha en förälder i fängelse samt i förlängningen förhindra att barn och ungdomar till kriminellt belastade familjer själva hamnade i drogmissbruk och kriminalitet.

Verksamheten ledes av två personer som var anställda för att planera och samordna de olika aktiviteterna. Dessa personer var anställda av föreningen Bryggan

Dokumentation och utvärdering

Kontakt togs med Institutionen för beteendevetenskap och lärande vid Linköpings universitet för dokumentation, uppföljning och utvärdering.

Projektets mål ansågs framförallt vara beroende av att alla inblandade på ett konstruktivt sätt deltog i samarbetet samt att man fann samarbetsformer som upplevdes som ändamålsenliga. Med utgångspunkt i projektets målbeskrivning och betydelsen av samarbetet kom tyngdpunkten i utvärderingen att ligga på att undersöka hur samarbetet mellan de olika aktörerna utvecklades. Framförallt gjordes försök att kartlägga om kontakten förbättrades, vilka faktorer som bidrog till detta och vilka hinder det kunde finnas.

Syfte med utvärderingen

Utvärderingen tog sikte på att försöka kartlägga hur de olika samarbetsformerna fungerade var för sig och hur de fungerade tillsammans. Kartläggningen av hur projektet fungerade har framför allt koncentrerats på att dokumentera hur samarbetet utvecklades, vilka positiva förslag och idéer som förverkligats och vilka hinder som visat sig.

Tillvägagångssätt

A. Protokoll från alla sammanträden i arbetsgruppen och i referensgruppen användes för att följa hur verksamheten utvecklades.

B. De anställda vid Gråfäll förde bok över verksamheten, vilket innebar att de en gång i veckan beskrev hur de tyckte att samarbetet utvecklades. Denna dagbok hade en strukturerad form med tydliga anvisningar om vad som skulle rapporteras. Då de som fyllde i dagboken inte tyckte att allt var riktigt relevant ändrades formen något kring årsskiftet 2005-2006.

C. De anställda vid Gråfäll och minst två personer på anstalten, från ledningen och från personalen, intervjuades en gång varje år. Syftet med intervjun var att få en fördjupad bild av hur verksamheten utvecklades. Intervjuerna har varit semistrukturerade och försökt fördjupa bilden inom tre områden: 1) hur samarbetet fungerat, 2) vad har bidragit till att göra samarbetet bra och 3) vilka hinder fanns det för samarbetet.

I det följande kommer inte någon specifik källa (intervju, dagbok, protokoll) att anges, om inte det krävs för förståelsen, utan bilder och redogörelser från olika deltagare i samarbetet har vävts samman.

Resultat och analys

Aktiviteter

En rad olika aktiviteter har genomförts genom åren. Dessa kan delas in i tre tidsmässiga kategorier: de ständigt återkommande som fanns i princip var vecka, de återkommande men mer sällan förekommande och de tillfälliga. De återkommande aktiviteterna redogörs mer ingående för nedan:

Uthyrningsrum

Projekt Gråfäll hyrde övernattningsrum i Kolmården där den intagna pappans familj kunde bo under besök. Det fanns möjlighet för två familjer att bo där samtidigt. Rummen fick den intagnes anhöriga disponera efter bokning hos Gråfäll. Organisation, skötsel och disposition av verksamhet i övernattningsrum på anstalten ansvarade projekt Gråfäll för. Syftet med rummen var att underlätta för långväga besökande familjer. De kunde exempelvis sova en natt utan kostnad och på så sätt besöka pappan två dagar på anstalten. Gråfäll syfte med denna service för barnfamiljerna var att möjliggöra för fler barn att besöka sina pappor.

Man har haft 163 bokningar som har besökts av 226 vuxna och 348 barn.

Öppet kontor

Projekt Gråfäll disponerade ett arbetsrum på Anstalten Kolmården, vilket gav möjlighet för projektet att kontinuerlig finnas med sin verksamhet för den intagne föräldern. Här kunde intagna pappor också boka övernattningsrum till besökande hemmavarande förälder och barn, träffa andra pappor, byta erfarenheter eller samtala med personal från Gråfäll. I detta ingick också frigivningsförberedelser med information om övriga lokala Bryggors verksamhet så att den intagna efter frigivningen hade en mötesplats för social kontakt oavsett hemort. Kontoret innebar också som fysisk existens en konkretisering och påminnelse av Bryggan, Gråfäll och barnperspektivet.

Man har haft 252 kontor och tagit emot 1549 besök samt haft 52 enskilda samtal.

Barnrum

Man iordningställde ett speciellt barnrum och en lekplats utomhus. Barnrummet var ett lek och aktivitetsrum som var öppet under besökstid. Syftet var att barn och hemmavarande föräldern skulle kunna träffa andra i liknande situation och därmed se att de inte är ensamma att ha en pappa som är frihetsberövad. Man antog att stigmatisering och skam över sin sociala situation därmed skulle minska.

Tränarkurs

var en grundutbildningar som Gråfäll anordnade för intagna pappor till att bli licensierade fotbollstränare för barn och ungdom. Kursen var ett samarbete med anstalten Kolmården, SISU idrottsutbildarna och Östergötlands fotbollsförbund men kursledaren var från Gråfäll. Efter deltagande i tränarkurs har man spelat fotbollsmatch och även genomfört studiebesök på IFK Norrköpings kansli. Syftet var att få de intagna papporna att få och känna kompetens och självförtroende på ett område som kunde vara viktigt i papparollen.

Man har haft 22 träffar och utbildat 96 pappor.

Pappagrupp/Föräldrautbildning

var en studiecirkel baserad på studiematerial om föräldraskap och barns utveckling samt erfarenhetsutbyte för pappor. Cirkelledare har varit Gråfälls personal. Den sista studiecirkeln skedde dock i samverkan med anstaltens barnombud i syfte att överföra kunskap. Man utgick från och tillvaratog pappornas egna erfarenheter. Såväl organiserade samtal och diskussioner som spontana samtal sågs som viktiga. Öppenhet i samtalen sågs som ytterst viktig. Öppenheten uppstod då man samtalade på en jämlik nivå, mycket tack vare att Projekt Gråfjäll inte var en myndighet. Pappor som deltagit i pappagrupp har möjlighet att med sin besökande familj följa med på en utflykt till Kolmårdens djurpark. Tre djurparksbesök har genomförts. Föräldrautbildningar syftar också till att vara ett led i anpassningen till samhället i samband med frigivningen.

Man har haft 22 träffar och utbildat 25 fäder. 3 utevistelser/utflykter har arrangerats med totalt 49 vuxna (mammor och pappor) och 41 barn i samband med dessa utbildningar.

Barnråd

var en arbetsgrupp som bildades på anstalten Kolmården med fokus på att främja en bra barnmiljö genom att förbättra den fysiska miljön för besökande barn, främja aktiviteter och social samvaro för familjerna. Det var också Barnrådet som arbetade fram barnensdagaktiviteten (se nedan). Barnrådet bestod av representanter från anstalten, projektet Gråfäll och de intagna papporna. Barnrådet träffades cirka en gång per månad och arbetade utifrån ett barnperspektiv.

Helgaktiviteter

var en på helgerna återkommande aktiviteter exempelvis tipspromenad, femkamp, skattjakt, fika mm. Helgerna var den tid i veckan då flest familjer hade möjlighet att besöka de intagna papporna och det var därför av vikt att det då fanns någon positiv aktivitet att träffas kring. Helgaktiviteterna skötes av de intagnas barnombud (IBO) och av barnaktivitetsansvarig pappa (BAS) i Gråfälls regi. Till dessa kan också räknas jul och påskaktiviteter som skett årligen.

109 helgaktiviteter har arrangerats som besökts av 617 vuxna och 628 barn.

Ungdomsläger

Gråfäll ordnande ungdomsläger för äldre barn som har sin förälder i fängelse eller har en förälder som suttit i fängelse. Man var på två äventyrläger vid Fort Helgenäs och arrangerade en skidresa till fjällen. Totalt deltog 27 barn i dessa aktiviteter.

Barnens dag

var ett samarbete med anstalts personal, intagna och Gråfäll samt sponsorer. Det har funnits exempelvis ponnyridning, trollkarl, ansiktsmålning, Tombolla, lotterier, fika och korv på programmet.

Utöver dessa har man i Gråfälls regi arrangerat en rad tillfälliga aktiviteter, exempelvis Mullebesök, lådbilstillverkning med tillhörande lådbilstävling och teckningstävlingar.

Totalt registrerades 1733 barnbesök i åldern 0-15 år på anstalten. 1017 barndeltagare registrerades i någon aktivitet men det kan dock vara samma barn som deltagit i flera. 2674 besök av deltagande pappor har också registrerats, även här kan det vara samma pappa som räknas flera gånger.

Informationsspridning

Information om projekt Gråfäll som helhet och olika delprojekt inom Gråfäll har på olika sätt spridits både inom och utanför Kolmårdsanstalten. Man inledde med att informera intagna och personal om sin verksamhet. Man försökte informera de intagna och personalen om sin verksamhet med hjälp av informationsblad eller olika kombinerade informationsträffar och gruppsamtal. Man genomförde inledningsvis också en invigning med inbjudna föreläsare för att informera såväl personal som intagna och andra intressenter om sin verksamhet. Det mesta av informationen på KA tycks dock ha skett mer informellt från mun till mun.

Redan från början spred man också information om Gråfäll utåt till allmänhet och andra inom kriminalvården. Vid flera tillfällen har såväl lokala som riksmedia rapporterat kring projekt Gråfäll. Tv, radio, dagstidningar och facktidskrifter har på olika sätt berättat om projektet i stort, om specifika aktiviteter som fotbollstränarutbildning, Barnens dag och pappagrupperna, och om enskilda, i projektet involverade, fäders öden.

Man har dessutom föreläst om och presenterat Gråfäll vid utbildningar, konferenser och andra sammankomster inom och utanför kriminalvården. Man har också gjort besök och informerat om Gråfäll på andra anstalter.

Förutom att nå ut med information kring projektet har man också syftat till att upprätta och fördjupa kontakten med intresserade för ett eventuellt senare samarbete. Som en följd av detta har man under framförallt senare delen av projekttiden haft flertalet studiebesök på Gråfäll.

Egen utveckling och utbildning

De två anställda inom Gråfäll genomgick under projekttiden en introduktionsutbildning, utbildning i "Motiverande Intervju" och en utbildning kring föräldrautbildning. En av de anställda på Gråfäll har dessutom genomgått fortbildning för fotbollstränare under perioden. Man har också genomfört ett antal egna studiebesök, på andra lokala bryggor, behandlingshem och anstalter. I samband med dessa studiebesök har man även spridit information om Gråfäll. Man har haft kontinuerlig handledning.

Övrigt

Under det första året genomfördes ett antal olika behovsinventeringar. Bland annat gjordes en inventering med nyanlända intagna via deras handläggare för att klarlägga huruvida de är fäder eller ej, ålder på barn etc. Man försökte också, via enkäter, kartlägga behovet och intresset av olika insatser från Bryggan/Gråfäll bland de intagna.

Inför avslutning av projekt Gråfäll och överlämnandet av valda verksamheter till anstalten strukturerades och upptecknades de arbetsuppgifter som involverade interner (IBO och BAS) haft i projektet. Rutiner för överlämnande av arbetsuppgifter från en intern till nästa strukturerades också. Man försökte också överföra kunskaps man vunnit i projektet till anstaltens personal. Bland annat hölls en pappagrupp gemensamt av personal från Gråfäll och ett av anstaltens barnombud (ABO).

Möten

Möten på Kolmårdsanstalten

26 protokollförda möten har genomförts mellan representanter för Gråfäll och Kolmårdsanstalten (KA). Högst frekvens av protokollförda möten har finns i början och slutet av projektet.

10 av dessa möten skedde mellan anstaltens ledning och Gråfäll, 7 första året, 2 under andra och 1 under det sista.

Under projektets andra år bildades ett "barnråd" bestående av representanter som var involverade i barnfrågor från anstalten, de intagna och Gråfäll. Kolmårdsanstaltens representanter har varit dess barnombud (ABO) och vid enstaka tillfällen personal med ansvar för anstaltens aktiviteter. De intagna papporna har representerats av deras barnombud (IBO) och av barnaktivitetsansvarig pappa i Gråfäll (BAS). Det övergripande syftet var att främja barnmiljön och barnperspektivet på anstalten. Här har praktiska frågor rörande barn och pappor behandlats men man har också löst mer övergripande principfrågor och uppgifter (se också ovan under aktiviteter). 12 möten med barnrådet skedde under projekttiden. Samtliga övriga protokollförda möten skedde mot slutet av projekttiden och var operationella i den meningen att de handlade om den dagliga verksamheten eller hur man ska konkret omsätta planeringar för framtiden. Efter bildandet av barnrådet skedde i princip inga formella protokollförda möten mellan anstaltens ledning och Gråfäll, den formella kontakten med anstalten skedde då via dess representanter i barnrådet. Det sista protokollförda mötet med anstaltsledningen var av strategisk karaktär och handlade om vilka av Gråfälls verksamheter som ska fortsätta i kriminalvårdens regi och hur anstalten ska ta över dessa och skedde med Bryggans ledning. Det genomfördes också två större informella möten mot slutet av projekttiden som inte protokollförts där representanter från såväl anstaltens ledning som Gråfälls och Norrköpingsbryggans ledning deltog. Dessa möten tycks ha varit bredare diskussioner kring framtiden efter projektets slut. Inledningsvis deltog Gråfäll också i några personalmöten på anstalten.

Till detta kommer en mängd informella, protokollösa, möten mellan representanter för Gråfäll/Bryggan och KA. Dessa har varit av olika karaktär, allt ifrån möten där beslut fattats till möten av rent social karaktär. Till en början var det oftast flera olika ärenden samtidigt som togs upp vid mötena och var då också av mer beslutande natur. Det var personal i olika funktion inom KA som man mötte och samarbetade med. En del av de informella mötena var

med anstaltens ledning. Mest frekvent var dock mötena med chefen för programverksamheten på Kolmårdsanstalten och ”anstaltens barnombud” (ABO). Men, beroende på behov, hade man också möten med t ex fastighetsansvarig och säkerhetsansvarig på anstalten. Efter att barnrådet bildades var det mer praktiska vardagsfrågor som togs upp på dessa möten. Informella möten med ledningen tycks inte ha skett lika ofta. Ärenden där anstaltsledningen behövt kontaktas, t ex i tillståndsfrågor, gick via anstaltens barnombud.

Mötena med de intagna papporna har oftast varit av informell natur och skett i samband med någon av de aktiviteter som Gråfäll ordnat. Representanter för de intagna papporna (IBO och BAS) har dock deltagit i barnråden och några av de andra mötena.

Möten och samarbeten med intressenter utanför Kolmårdsanstalten

Man har upprättat samarbete och haft möten med föreningen ”Kriminellas revansch i samhället” (KRIS), studieförbundet NBV, socialnämnd, frivilligcentralen, grannar, Kolmårdens djurpark, fotbollsförbundet i Östergötland och Rädda barnen. Gråfäll har informerat och sedan fördjupat kontakten med Frivården och Röda korset. Man har knutit kontakt med barnombud på andra av kriminalvårdsverkets anstalter. Man har haft möten kring att sprida information och fortsatt samarbete kring pappa-barnfrågor med chefen för kriminalvårdsverkets region öst och även kriminalvårdsverkets ledning.

Process

Start

Det första året utmärktes av igångsättning av Gråfälls verksamhet. Starten av projektet kan mer eller mindre tydligt delas in i tre faser.

Den första skulle kunna kallas *formerande fas* där formerna för själva verksamheten, vem som skulle anställas, vad och hur man skulle arbeta utformades. Det var en tid då allt var nytt och förvirrande för de inblandade i projektet. Verksamheten präglades av att man inte hade någon egen lokal på KA och därmed inte kunde vara på anstalten i den utsträckning som man ville. Det var också en tid av anställningsintervjuer, introduktionskurser och praktiska arrangemang inför att man skulle få egna lokaler på KA. En del verklighetsanpassande revideringar av planerna för Gråfäll genomfördes. Man utförde också kartläggningar och den första kontakten med pappor upprättades. En viss tveksamhet från de intagna kunde skimras men detta hade troligen att göra med att Gråfäll/Bryggan bara sporadiskt kunde vara på anstalten under denna tid. Hos personalen och då kanske framförallt ledningen, som var de man framförallt hade kontakt med under denna tid, tycktes dock entusiasmen ha varit stor. Gråfäll hade ännu inte blivit någon egen verksamhet i egentlig mening utan man bedrev mer av Bryggans traditionella verksamhet på KA och det var otydligt vad som var Bryggans verksamhet och vad som var Gråfälls roll och verksamhet.

En rad kontakter med potentiella samarbetspartners togs och samarbetet med KA skedde framförallt med ledningen för anstalten och var av mer formell natur än senare. Man behövde få till stånd överenskommelser med anstaltsledningen om regler, hur projektet skulle kunna implementeras och samtidigt kunna ta hänsyn till de regler och lagar som styr kriminalvårdens verksamhet. Generellt sett tycks samarbetet ha fungera smärtfritt och smidigt med alla involverade parter och i stort sett alla mötena och samarbetena upplevdes som positiva. De svårigheter som uppstod tillskrevs kriminalvårdens organisation och regelverk. Det fanns ett

omfattande regelverk att ta hänsyn till vid beslut som medförde att beslut ibland tog lång tid. Det var dessutom svårt att förstå alla rutiner som man måste följa på KA. Byten av funktioner inom anstalten gjorde organisationen mer förvirrande än den annars skulle vara. Förvirringen gjorde att en del beslut som fattades i samförstånd inte genomfördes trots givna löften.

Sedan tycks en period ha följt då man allt mer började sätta igång med den egentliga verksamheten, *en igångsättande fas*. Man fortsatte förvisso planera för sjösättningen av bland annat en föräldrautbildning och en tränarkurs. Samtidigt startades också vissa verksamheter man tidigare planerat, såsom övernattningsrum och barnrum. Dessa innebar att många praktiska uppgifter fick lov att lösas och kontakterna under denna tid var också till stor del av praktisk art. Man startade olika aktiviteter som krävde personalens hjälp och nya rutiner på anstalten och i Gråfäll. Såväl barnrummet som övernattningsrum öppnades under denna period. Man engagerade en barnombudsman för de intagna. Syftet var att få hjälp vid praktiska arrangemang. Man har också mer möten med och samarbeten med barnombud och andra direkt involverade i barnverksamheten på anstalten. Man fortsatte också ha möten med andra utanför anstalten och Bryggan/Gråfäll. Dessa mer praktiska frågeställningar som uppstod i och med att den egentliga verksamheten kom igång krävde nya möten med nya personer som inte tillhörde den absoluta ledningen för KA. Samarbetet tycktes fortsätta att fungera mycket bra med personal och ledning på KA. Man hade nu också fått tillgång till lokaler på KA vilket innebar en intensifierad kontakt med såväl de intagna som personal på KA. Även om man upplevde en generell positiv attityd i personalgruppen på KA så syntes denna attityd framförallt från de som var direkt berörda av Gråfäll. Också de intagna papporna blev under denna period allt mer engagerade i verksamheten. Till en början fanns det dock också orimliga krav och brister i tillit från intagna fäder.

De svårigheter som fanns i kontakten mellan Gråfäll och KA härrörde dels från skillnader mellan beslut som fattats på en nivå i kriminalvårdens organisation och det som sedan i praktiken skedde och dels från brist på tid för både Gråfälls anställda och anstaltens personal och ledning. Gråfälls anställda gick utbildningar och personalen på KA var stressade av ett hårt tryck på anstalten, måhända beroende på att problemen hos de nyanlända intagna var grövre än beräknat. Informationen inom KA nådde inte alltid fram och organisationen inom KA upplevdes ibland som otydlig. Framförallt märktes det när flera kontaktpersoner på KA var frånvarande p.g.a. sjukdom eller semester. När ordinarie kontaktpersoner var frånvarande blev det också svårt att hitta de rätta informationsvägarna och vem som kunde fatta beslut. Några projekt tycktes för en tid gå i stå p.g.a. detta. Många möten blev avbokade och man hade svårt att hitta tider för nya möten.

Den sista tiden av projektets uppstart kan beskrivas som *en etablerande fas*. I denna fas satte sig rutinerna, saker fanns på plats, aktörerna förstod varandra bättre och litade mer på varandra. Man började bli van vid varandra och visste vad som fungerade. Under denna fas fortsatte de redan igångsatta verksamheterna samtidigt som några nya, såsom lekplats, tränarkursen och pappagrupp, tillkom. De anställda på Gråfäll tycktes få mer tid för verksamheten då kurser och introduktion var avklarade. De etablerade kontakterna blev allt mer inarbetade och rutinerna tycktes fungera allt bättre. Personalen på Gråfäll hade under denna period blivit accepterad och en allt högre grad av tillit verkade finnas från både internernas och anstaltspersonalens sida. Verksamheterna som man satt igång flöt i stort sett på och kontakten med KA och internerna verkade fungera smidigt. Samarbetet på i stort sett alla nivåer och alla inblandade fungerade bra och man mötte positiva signaler från alla håll. Gråfäll med personal sågs allt mer som ett naturligt inslag i verksamheten men ändå som något fritt från anstalten. Fortfarande gick dock mycket kraft och tid åt till att forcera kriminalvårdsverkets organisation och regelverk. Man upplevde det fortfarande som svårt att

förstå organisationen och informationskanalerna inom KA. Det var framförallt svårt att förstå vem man skulle kontakta i specifika ärenden. Detta verkade bli än mer märkbart då organisationen under denna period förändrades. Den största oron under denna tid, och måhända tidigare, var att miljön på anstalten hårdnat på grund av att de som var intagna hade mer våld och drogproblematik än man tidigare trott.

Utvecklingen under denna period av projektet syns också genom förändring i teman på mötena och vem som närvarat vid dem. De protokollförda mötena mellan KAs anstaltsledning och Gråfäll var mer frekventa i början av startperioden då också mer övergripande beslut fattades. Senare representerades anstalten mer av de direkt berörda inom produktionen på ”anstaltsgolvet” och protokollen från de sista mötena handlade mer om planering av aktiviteter där inga investeringar eller övergripande tillstånd från KA har behövdes. Denna utveckling och förändring i vem eller vilka som direkt engageras i Gråfälls verksamhet från anstalts sida ter sig självklar. De mer strukturerande och övergripande besluten behövde fattas tillsammans med dem som var i beslutande ställning innan den mer löpande och verksamhetsanknutna besluten sedan fattades när verksamhet fanns.

Struktur

Denna etablerande fas övergick sakta och successivt i en period då de etablerade verksamheterna allt mer kom att utföras med ökad vana och rutin. Projekt Gråfälls struktur blev allt tydligare och verksamheterna satte sig allt mer. Den frigjorda energin och tiden som rutiner och vana medförde innebar dessutom att man i ökad grad kunde ägna sig åt att sprida information om projektet. Den här perioden kännetecknades också av att problem som uppstod med anstalten och de intagna löses genom direkta förhandlingar där rollerna allt mer förtydligades, samarbetet ofta fördjupades och nya kreativa idéer som underlättade samarbetet uppstod.

Till de främsta av dessa innovationer tycks skapandet av en ny arbetsplacering för de intagna och delvis uppdelandet av rollen som de intagnas barnombud på två individer vara: IBO och BAS. Detta innebar bland annat att en hel del av det praktiska rutinarbetet skötes av intagna vilket frigjorde tid för de anställda i projektet. Det innebar troligen också att man fick djupare och mer direkt kontakt med internerade fäder. Förtroendet för verksamheten hos internerna växte troligen av denna innovation. Den andra större nyskapande förändringen under denna period var inrättandet av ett barnråd med representanter från Gråfäll, anstalten och de intagna. Detta råd gjorde att beslut som rör barn och pappor kunde tas smidigare och med mindre byråkrati än tidigare. Det blev också tydligare vem som fattade beslut och vem som utförde dem. Inrättandet av barnrådet tycks genom att det blivit en plattform för samarbete och diskussion, ha bidragit till en ökad förståelse för varandras perspektiv, såväl från de intagnas som från anstalts och Gråfälls håll. Det tycks alltså som frågor avgjorts med mindre byråkrati och med större flexibilitet utan att regelverk eller värdegrunder ifrågasatts eller kringgått. Tvärtom tycks en ökad respekt för varandra och varandras roller ha skett, inte bara mellan Gråfäll och anstalts personal utan också mellan personal och interner. Det enda negativa med barnrådet som möjligen skett är att ledningen för anstalten, på grund av det smidiga samarbetet, inte längre behövde engagera sig i samma utsträckning och därför tycktes bli mer perifer under denna period. Vad som också märkts är en ökad grad av spontana möten där man tillitsfullt förhandlar om aktuella frågor. Detta förtroende är något som verkar ha byggts upp utifrån ett enträget arbete med att ödmjukt försöka förstå varandra men också genom att man i själva förhandlandet blivit tydligare för varandra. Denna tydlighet tycks ha inneburit en ökad trygghet och frihet i kontakten mellan alla inblandade parter.

Konsolidering

De etablerade verksamheterna och barnperspektivet tycks sedan bli allt mer självklart på Kolmårdsanstalten. Mötena handlade allt mer om den dagliga verksamheten och man avtalade framförallt om praktiska frågor som vem som skulle sköta vissa rutiner och hur kostnader skulle fördelas. Inrättandet av barnrådet visade sig allt mer vara ett effektivt sätt att strukturera och hantera de frågor som behövdes lösas. De återkommande aktiviteterna som tidigare upptog tiden blev senare så etablerade att de helt och fullt kunde ske utan några formella möten. Att beslut kring löpande barnfrågor hade delegerats till anstaltens personal att fatta tillsammans med gråfäll innebar alltså en snabbare beslutgång men också engagemang från anstaltens ledning.

Under hela projektet har det uttryckts oro för vad som skulle komma när projektet var avslutat. Under denna period tilltog oron för barnperspektivets fortlevnad på anstalten. På grund av prioritering av andra områden och tidsbrist var personalen och ledningen på anstalten oförbered för avslutandet av projektet och det eventuella övertagandet av valda verksamheter. Andra mer akuta frågor tycktes komma mer i förgrunden. En ökande belastning för personal och ledning vid anstalten gjorde att områden som sköte sig själva hamnade i skymundan. Ständigt återkommande nya direktiv gjorde det svårt att hålla kontinuiteten i anstaltens verksamhet och tycktes styra vad som prioriterades. Frågan om barnperspektivets fortsatta existens efter Gråfälls avslut var inte lika påtagliga och akuta. Detta speciellt då verksamheten, samarbete och beslutsgång fungerade så väl och därför inte heller märktes.

Avslutning och övertagande

Mot slutet av projekttiden diskuterades avslutningen och överföringen av kunskap från Gråfäll till anstalten allt mer. Såväl informella som formella, protokollförda möten tycks till större delen ha handlat om övergripande frågor inför projektets avslutande. Även om erbjudanden från Gråfäll till anstalten om att delta i diskussioner kring hur övertagandet ska ske funnits under en längre tid har det inte funnits tid och resurser nog inom anstalten för att prioritera detta. Avslutningen och framförallt övertagandet skedde därför något brådstörtat och överrumplande för anstaltens personal och ledning. En studiecirkel kring föräldrarollen för intagna pappor (så kallad pappagrupp) hölls dock gemensamt av personal från Gråfäll och Kolmårdsanstalten i ett försök till kunskapsöverföring. En erfarenhet från detta arrangemang var att det är svårt bli accepterad som anstaltspersonal och att vem som håller i verksamheten påverkar öppenheten bland internerna och därmed kvaliteten på studiecirkeln.

Sammanfattning

Gråfäll har sedan starten varit ett projekt som kännetecknats av flexibilitet och kreativitet. En uppsjö aktiviteter, varav de mer permanenta och återkommande finns uppräknade ovan, har sjuöatts. Relationerna har generellt sett kontinuerligt upplevs som positiva och givande från alla håll under hela projektet. En viss tveksamhet från internerna och måhända från personalen fanns till en början men detta tycks ha förbyts i acceptans och engagemang när Gråfäll med sina anställda fanns mer tillgänglig på anstalten. Att personalen från Gråfäll så snabbt blev accepterad berodde också på att de var lyhörda, flexibla och visade prov på såväl

egen integritet som respekt för andras integritet. Att de inte var del av kriminalvårdens organisation utan var en utomstående tredje part bidrog antagligen ganska snabbt till att förstärka förtroendet från de intagna. Hur vissa praktiska delar av Gråfälls verksamhet har fungerat har också varit beroende av vilka interner som hjälpt Gråfälls personal. Att också dessa har entusiasmerats och blivit engagerade i ett positivt uppdrag är förmodligen en av nycklarna till framgången med projektet.

De problem som funnits i kontakten har framförallt haft sin orsak i en komplex kriminalvårdsorganisation, brist på resurser inklusive tidsbrist samt andra prioriteringar som vägt tyngre än barnperspektivet. Det tog till en början tid att få beslut att verkställas, delvis på grund av det regelverk som omger kriminalvården. När man sedan strukturerade upp och delegerade beslutsgången genom införandet av ett barnråd fungerade den löpande kontakten i stort problemfritt. Också mot slutet av projektet, när mer övergripande frågor återigen skulle fattas tog det tid att få till stånd ett beslutande möte. Ständiga påbud från kriminalvårdens ledning, riksdag och regering om prioriteringar av andra områden än barnperspektivet inom givna resurser har gjort det svårt för anstaltens ledning och personal att engagera sig i barnperspektivets implementering. Man var därför oförberedd på avslutandet av projektet och eventuellt övertagande av verksamheter när detta var dags.

Det tycks under hela den tid som Gråfäll verkat ha funnits en synnerligen pressat arbetsschema för ledningen och de anställda på anstalten vilket inneburit att barnfrågor kommit i kläm. Trots detta tycks Gråfäll ha lyckats med att etablera en rik verksamhet och upprätta väldigt goda kontakter med i stort sett alla inblandade. Verksamheten har ständigt vuxit och anpassats efter vad som fungerat. Nya sätt att bidra till en positiv kontakt mellan barnen och de intagna föräldrarna har prövats samtidigt som man ganska snabbt fann en stomme med aktiviteter som fungerade. Några av de aktiviteter som genomförts, som exempelvis tränarkursen för papporna, skulle förmodligen aldrig kunnat sättas igång utan externa aktörer. Dels krävs förmodligen en förmåga att tänka utanför ramarna för att komma på att pappor kan växa och mogna i sin föräldraroll genom att utbilda sig till tränare. Dels krävs en kompetens kring hur självbild byggs, föräldraskap, barn och inte minst fotboll för att kunna sjösätta en sådan idé. Sådant är näppeligen kunskaper som prioriteras inom vanligt kriminalvårdsarbete.

Några orosmoln har dock hela tiden funnits kring Gråfälls. Dels fanns en oro kring att det blev en tyngre problematik hos de intagna, präglad av droger och våld, under en del av den tid projektet var igång. Man var rädd att sådana problem skulle kunna göra det svårare att driva ett projekt av Gråfälls slag på ett lyckat sätt. Dels beroende på att de kanske inte var lika välfungerande och motiverade som andra intagna dels för att denna sorts problem måhända krävde kraftigare säkerhet och mer tid från den redan pressade anstaltspersonalen för övervakning. Men trots personalens pressade schema och ständiga förändringar i förhållningsorder genomförde man projektet med synnerligen lyckat resultat. Det tycktes så småningom ha blivit tydligt för fler än de direkt engagerade i projekt Gråfäll vilken potential som finns i att tillgodogöra sig barnperspektivet inom kriminalvården.

Oaktat det lyckade resultatet och potentialen i barnperspektivet möttes man med tvivel kring om det skulle gå att genomföra något liknande inom den egna verksamheten när man presenterade projektet för andra anstalter och häkten. Denna fråga, om det går att implementera projektet på exempelvis slutna anstalter eller häkten, kan inte heller helt besvaras inom det nuvarande projektets ram. Vissa slutsatser kan dock dras från Gråfäll, bland annat att vissa betingelser (se nedan) tycks vara nödvändiga för ett lyckat resultat oavsett vårdform.

En annan oro som uttrycks under hela projektets gång från anstalten och internernas sida är vad som händer när Gråfäll upphör. Frågan om verksamheternas överlevnad och ett bevarande

av barnperspektivet på Kolmårdsanstalten efter Gråfälls slut oroadt ständigt aktörerna. Man var synnerligen orolig för att det inte finns tid eller resurser inom kriminalvården för att själva driva ett liknande projekt. Det fanns en fruktan för att barnperspektivet i konkurrens med andra prioriteringar som förs in utifrån kunde utarmas och förfläckas trots insikten om dess stora värde. Man har också på olika sätt framhållit att sådan här verksamhet också behöver skötas av externa aktörer för att inte barnperspektivet ska försvinna i kriminalvårdens vanliga verksamhet. Det tycktes dock som man även centralt inom kriminalvården tog till sig erfarenheter från Gråfäll. Det största hindret för att lyckas etablera verksamheten på Kolmårdsanstalten efter Gråfälls slut och inom kriminalvården i stort tycks vara bristande resurser.

Försök att sprida och överföra kunskap om Gråfälls genomförande till anstaltens egna och andra anstalters barnrepresentanter och andra intressenter var också något som upptog de anställda. Även kriminalvården engagerade sig för att försöka sprida kunskap om projektet. Gråfälls lyckade resultat sågs förmodligen av kriminalvården som ett positivt ljus i en för övrigt mörk medial värld.

Slutsatser

Denna utvärdering har genomförts genom att analysera mötesprotokoll, dagboksanteckningar och återkommande intervjuer med involverade deltagare. Fokus för utvärderingen har varit hur man skapar ett samarbete till gagn för de intagnas barn. Det finns givetvis begränsningar med ett sådant genomförande. Framförallt är vår kunskap om de intagnas och deras barns syn på projektet väldigt små och där den finns byggd på sekundära källor. Vi vet inte om Gråfäll har den effekt som var dess slutmål, att undvika att barnen själva hamnar i kriminalitet eller drogmissbruk, då detta inte varit möjligt att undersöka inom denna utvärderings ram. Vi vet heller inte om Gråfälls modell skulle gå att genomföra på andra anstalter eller häkten. För detta krävs fler projekt och andra utvärderingar.

Trots dessa begränsningar i utvärderingen kan man ganska tydligt se att utförandet av Gråfälls uppdrag måste ses som lyckat. Det lyckade resultatet har flera orsaker. För det första är ”personfrågan” av yttersta vikt. Den personal som anställdes på Gråfäll har upplevts som engagerad, envis och ödmjuk inför de krav som finns på en kriminalvårdsanstalt. De har vunnit såväl de anställdas som de intagnas förtroende genom att vara smidiga och klara i kommunikationen. Likaledes har såväl ledning som personal en engagerad, öppen och positiv attityd mot Gråfäll och dess syfte. Ledningen för KA har från planeringsstadiet för Gråfäll varit engagerad och drivande och har hela tiden haft möjlighet att påverka utformningen. Till de positiva resultaten hör att personalen på anstalten tycker sig se att Gråfäll och deras aktiviteter förändrat de intagna papporna, fått dem att mogna och förstå att de har barn och ett ansvar. Att även de intagna papporna kunnat engagera sig och ta ansvar för projektet har troligen också haft betydelse för framgången. Att få alla inblandade på alla nivåer engagerade och aktiva i projektet tycks ha varit en nyckel till den framgång som man kan se. Det tycks vidare ha funnits en ömsesidig respekt för varandras roller och kunskap från alla inblandade i Gråfäll.

Vissa aktiviteter tycks ha slagit broar mellan personal och interner. Aktiviteter där olika aktörer samarbetar och visar sin goda vilja och engagemang ökar förståelsen och empatin för varandra. Ett exempel är barnens dag som hade som primärt syfte att få barn, deras mödrar och internerade fäder att umgås med varandra och andras familjer under trevliga former. En

bieffekt av arrangemanget var en till synes ökad förståelse och empati för varandra. I och med samarbetade kring barnen och att man såg varandras goda vilja förändrades de anställdas och intagnas syn på varandra. Det blev svårare att se varandra som enbart ”plit” och ”bus”. Att tillsammans vara delaktig i beslut och verkställande av dessa beslut i syfte att förbättra barn liv tycks istället leda till förståelse, respekt och ansvar för varandra. Om man har förmåga att känna skuld är det troligt att det är svårare att begå brott mot någon som varit vänlig och engagerad i ens liv än mot någon som man upplever som fienden. Om det är så borde barnens dag och liknande arrangemang där man samverkat också fungera brottsförebyggande.

De flesta aktiviteterna hade dock som primärt syfte att förbättra kontakten mellan de internerade papporna och deras barn. En del aktiviteter syftade till att underlätta kontakten på ett rent påtaglig vis. Till dessa kan räknas uthyrningsrummen och barnrummet. Andra aktiviteter hade ett mer indirekt och djupare syfte. Till dessa hör föräldrautbildning och tränarkurs. Inte bara var det så att föräldrautbildningar kunde hjälpa många att komma igång med och även fördjupa kontakten med sina barn, vilket troligen var bra för barnen. Det fick troligen också männen att inse att de har fler roller att spela än brottslingens. De insåg förhoppningsvis också att de hade en roll som pappa med ansvar för sina barn vilket troligen minskar återfall i brott efter frigivningen. Detsamma kan sägas om tränarkursen. Denna gav papporna en chans att få en ny roll och därmed möjlighet att skapa en ny relation till sina barn. De hade efter tränarkursen en kompetens som troligen stärkte deras självbild, gav dem en viss stolthet och ett alternativ till den skam de vanligen drogs med. Det gav dem inte bara möjlighet att vara bättre fäder och skapa bättre relationer med sina barn, det gav dem dessutom en bättre och mer ansvarstagande självbild som troligen bidrar till minskat återfall i brott.

Att en verksamhet som Gråfäll, där mycket är avhängigt kreativa lösningar och kontakter mellan människor, är beroende av vilka de inblandade personerna är förvånar knappast. Det krävs att man är kreativ i att söka lösningar innanför ganska strama ramar och har lätt för att samarbeta för att få det att fungera. Detta gäller troligen alla inblandade.

Likväl kan man fråga sig hur man kan skapa de bästa förutsättningarna för att en sådan verksamhet ska kunna fungera. Det är troligt att samma resultat inte hade uppnåtts med aktörer enbart från kriminalvården.

Gråfälls har för anstaltens personal och intagna inneburit att man tvingats sätta fokus på barnfrågor, man har entusiasmerat personal och ledning i barnfrågan och begripliggjort barnperspektivet för dessa. Man har bidragit till en ökad självreflektion både hos personal som hos intagna och fått till ett nytt sätt att tänka kring sin egen roll i olika relationer. Den positiva kontakten tycks ha sin grund i engagerade personer såväl inom Gråfäll som inom kriminalvårdsanstaltens ledning och personal. Också de intagna papporna tycks ha varit väldigt engagerade och positiva till projektet. Detta engagemang från alla involverade är troligen en förutsättning för att ett projekt som Gråfäll ska kunna genomföras på en kriminalvårdsanstalt. En anledning till engagemanget och viljan att samarbeta som genomsyrat projektet är förmodligen att projektet genomfördes på en anstalt där man nyligen rekryterat personal som uttalat skulle vara ”initiativrika, flexibla, ansvarstagande och utvecklingsinriktade medarbetare med hög social kompetens och förmåga till helhetssyn” (Verksamhetsprogram Anstalten Kolmården, s14, 2004). Ledningen för anstalten tycks också ha varit speciellt öppen och intresserad för nya tankar och lösningar. Men under intervjuer med berörda parter har det framförallt betonats att Gråfälls personals entusiasm, engagemang och pedagogiska förmåga att beskriva värdet av barnperspektivet har fungerat som en vitamininjektion för de övrigas engagemang. Man har visat att implementeringen av barnperspektivet kan fungera och därmed skapat en särskild tilltro till barnperspektivets

möjligheter. Att man varit en extern aktör som inte varit en del av kriminalvården samt visat respekt och integritet har också givit Gråfäll de intagna pappornas tillit. Deras tillit är troligen oundviklig om man ska lyckas genomföra ett projekt som Gråfäll.

Sammantaget tycks Gråfäll ha lyckats i att uppnå de mål som man satt upp för projektet och som låter sig fångas i denna form av utvärdering.

De problem som funnits i samarbetet och implementeringen av barnperspektivet har enligt allas samstämmiga intygande handlat om svårigheter för anstaltens personal och ledning att prioritera sagda perspektiv på grund av bristande resurser. Det räcker knappast att inrätta besöksrum med barnanpassade möbler för att tillfredställa barns behov och rätt till kontakt. Om kriminalvården inte skall vara beroende av finansiering från externa aktörer för att på ett adekvat sätt införa barnperspektivet måste nog speciella medel avsättas för detta område. Lars Nylén, Kriminalvårdens generaldirektör, värjer sig i Kriminalvårdens årsredovisning (2007) mot åsikten att säkerhet prioriterats på bekostnad av vård inom kriminalvården. Han menar att både säkerhet och vård får plats inom kriminalvården. Detta besked borde innebära hopp för att också barnperspektivet ska få en speciell plats inom kriminalvården. För närvarande lyser dock barnperspektivet med sin frånvaro i årsredovisningen. Om också barnfrågorna ska samsas inom samma budget som t ex säkerhetsfrågor och drogprevention kan det nog också framöver vara svårt att på ett adekvat sätt tillgodose barnens behov på kriminalvårdens anstalter. Att engagera externa aktörer och värna barnperspektivet med samma kraft som skett med Gråfäll är kanske svårt att ekonomiskt genomföra på samtliga fångvårdsanstalter och häkten. Det borde likväl inte innebära några större problem att implementera liknande projekt och arbetssätt på t ex slutna anstalter. Slutna anstalter har betydligt mer resurser per intagen och verksamheter för oskyldigt drabbade barn tas förhoppningsvis emot positivt av de flesta intagna och anställda. Det som kan bli ett problem med implementeringen är möjligen personalens förtroende mot externa aktörer. Man skulle dock kunna skapa speciella anstalter och häkten för intagna som är föräldrar, på samma sätt som man idag har anstalter med extra hög säkerhet eller drogfrihet.

Erfarenheterna från Gråfäll visar att för att realisera barnperspektivet på fångvårdsanstalter eller häkten krävs framförallt vilja och engagemang för denna fråga från såväl lokal som central ledning samt både berörd personal och intagna pappor. Att externa aktörer kommer in i verksamheten och på olika sätt hela tiden lyfter barnens behov genom olika aktiviteter men också genom att mötas och diskutera frågan tycks vara ett framgångsrikt sätt för att skapa engagemang. Troligen har de flesta aktiviteter som genomförts i Gråfälls regi bidragit till detta. Vissa sticker dock ut något extra: Föräldrautbildningen, fotbollstränarutbildningen och barnens dag för att de tycks ha förändrat pappornas syn på sig själv och samhället samt skapat ett samarbetsklimat mellan intagna och personal med barnen i fokus. Men också själva mötena, såväl de spontana som de mer formella, med några som på ett entusiastiskt och engagerat sätt framhållit värdet av barnperspektivet har haft stor betydelse. Att inrätta en speciell mötesplats i form av ett barnråd tycks vara en framgångsrik metod inte bara för att snabbt och smidigt lösa problem i samarbetet utan också för att skapa samhörighet och samsyn och engagemang. Det är troligen viktigt att där finns representanter från personal, ledning, interner och externa aktörer om det ska fungera optimalt. Behovet av externa aktörer för att upprätthålla barnperspektivet och skapa tillit, samarbete och engagemang för perspektivet är också något som sticker ut bland erfarenheterna från Gråfäll. Eventuella framtida Barnråd bör i någon grad även innefatta ledning från kriminalvården och ledning från externa aktörer som arbetar med barn för att bredda arbetet med barnperspektiv och på så sätt överleva trots ev. effektiviseringar inom de olika aktörernas organisationer.

Referenser

Barnombudsmannens rapport (2004). Straffa inte barnet! En studie av barnperspektivet inom kriminalvården. http://www.bo.se//Files/publikationer,%20pdf/BO_straffa_inte040212.pdf

Kriminalvårdens informationsmaterial (2006) Kriminalvården i Sverige.
(<http://www.kriminalvarden.se/upload/Informationsmaterial/KIS-2006%20redigerad.pdf>)

Kriminalvårdens årsredovisning (2007) Kriminalvården, Förlaget, 601 80 Norrköping.

Kriminalvårdsstyrelsen och Socialstyrelsen (1998). Barn med frihetsberövade föräldrar.
Kriminalvårdsstyrelsen, Norrtälje.

Mumola, J. C. (2000). Incarcerated parents and their children
<http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/abstact/iptc.htm>

Svensk författningssamling (SFS) Lag (1974:203) om kriminalvård i anstalt.

Verksamhetsprogram Anstalten Kolmården (2004).